

HESSAM KHORASANI ZADEH - LA CITTÀ DIFFUSA

Francesco Indovina's studies over de *'città diffusa'* ondergingen het lot van zovele klassiekers: ze worden meer besproken dan gelezen, en woorden die betekenis geven aan "complexe processen waarover geen eenduidige mening bestaat" gaan hun eigen leven leiden. Dat stelde Indovina vast toen bleek dat de uitdrukking *città diffusa* was verworpen tot een generieke expressie voor verspreide verstedelijking.

Città diffusa werd voor het eerst gebruikt in een collectief werk over de Veneto (de streek ten westen van Venetië). Niet als metafoor, maar als beschrijving van een "typologie van ruimtelijke organisatie" die enkele, maar niet alle stedelijke kenmerken in zich draagt; een uitgestrekt extensief bewerkt territorium (in tegenstelling tot de intensief gebruikte stad), dat desondanks ook enkele stedelijke functies opneemt. Francesco Indovina's *città diffusa* is dus niet een stad omwille van haar intensiteit en ruimtelijke continuïteit, maar omwille van haar stedelijk functioneren.

Dat wil het door Indovina geleide onderzoek althans aantonen voor de stedendriehoek Mestre, Padua en Treviso – een afbakening die meermaals in vraag gesteld wordt en verschillende keren wijzigt. De titel van het onderzoeksrapport uit 1990, 'Hypothese over het centraal gebied van de Veneto: De *città diffusa*', maakt direct duidelijk dat de *città diffusa* een vooronderstelling betreft. In het rapport zelf blijkt dat de uitdrukking *città diffusa* zelfs niet door het hele onderzoeksteam aanvaard wordt.

In tegenstelling tot veel van de aanverwante termen zoals *sprawl*, het peri-urbane en het rurbane, is de notie *città diffusa* sterk verankerd in de context die ze beschrijft. Dit maakt het moeilijk om de term in strikte zin op andere gebieden te betrekken.

In het ontstaan van de *città diffusa* in de Veneto zien Indovina en zijn opvolgers twee sleutelmomenten. Ten eerste is er de doorgaande territoriale versnippering. Dit is onderdeel van een lange geschiedenis en is gelinkt aan de overgang van een sociale stratificatie gebaseerd op landbouwactiviteiten naar één gebaseerd op industrie. De economische verbetering die de industrialisatie met zich meebracht, manifesteerde zich in de constructie van een nieuw type woning, gebouwd voor slechts één gezin en met eigen middelen op eigen (of goedkope) grond. Dit zorgde voor verspreide verstedelijking zonder veel richting, op een territorium dat historisch reeds gekenmerkt was door de fragmentatie van landbouwgronden, een sterke aanwezigheid van infrastructuur (wegen, irrigatiekanalen, etc.) en grote en minder grote, oude en minder oude woonkernen. Tijdens deze eerste fase was het territorium echter nog niet voorzien van stedelijke voorzieningen.

In een tweede fase zet de dispersie door en kent ze een zekere versnelling. Ze blijft ook niet enkel beperkt tot het wonen, maar betreft nu ook publieke en private voorzieningen. Hierdoor wordt een nieuwe levensstijl mogelijk en ontstaat de *città diffusa*. Zowel

de hoeveelheid als de kwaliteit van de verspreide verstedelijking neemt toe – de versnippering 'verdicht'. Hierin zit het grote verschil van de *città diffusa* met andere noties van het peri-urbane.

Deze tweede fase heeft betrekking op de herstructurering van de zware industrie in Noordoost Italië en de ontwikkeling van haar karakteristieke kleinschaligere nijverheid, genesteld in de sociale organisatie van pre-industriële gemeenschappen. Andere elementen zijn de opkomst van de auto in een territorium dat rijk is aan (weg)infrastructuur, een stadsvlucht uit de regionale kernen, maar ook een zekere spreidingsideologie die zichtbaar is in regionale ontwikkelingsplannen voor wonen en economie. Het territorium in zijn totaliteit wordt meer en meer bewoond als één enkele stad. Wat Indovina de *città diffusa* noemt, noemen Munarin en Tosi *territorio abitato* – letterlijk: bewoond territorium – een minder krachtige uitdrukking, maar misschien wel meer getrouw aan de oorsprong, de natuur en de eigenheid van dit fenomeen.

Voor Indovina is de *città diffusa* tegelijkertijd een poging tot beschrijving van de realiteit van de Veneto en van het proces dat deze realiteit tot stand brengt. De Venetiaanse *città diffusa* kan daarom zowel als proces en als realiteit naast andere territoria geplaatst worden. Meer dan met welke plaats ook kan deze vergelijking worden gemaakt met de Belgische 'nevelstad'. Deze vergelijking kan redelijk ver worden doorgetrokken, maar is omwille van de specifieke genese van de *città diffusa* ook nooit meer dan gedeeltelijk. Verschillen in geschiedkundige, sociaal-politieke en ruimtelijke context zijn immers altijd bepalend.

Doorheen haar evolutie heeft de *città diffusa* ook vorm gegeven aan uiteenlopende modellen en figuren zoals die van de isotropie. Bernardo Secchi definieert isotropie als een lichaam of netwerk zonder richting; waar elke knoop op eenzelfde manier verbonden is met het geheel aan knopen; waar er geen centrum noch periferie is. Isotropie stelt zich tegenover hiërarchie. Hoewel zulke zuivere figuren niet bestaan in de realiteit, vormen ze interessant ontwerpgerederschap. In hun voorstel uit 2008 voor Grand Paris stelt het ontwerpbureau Secchi-Viganò bijvoorbeeld voor om de zeer sterke hiërarchie van de Parijse regio af te zwakken met een isotroop regionaal tramnetwerk. Dit toont aan dat de geschiedenis van de *città diffusa* (en de nevelstad) zich ook laat lezen als de collectieve zoektocht naar een ruimtelijk en sociaal rechtvaardiger territorium, een 'horizontale metropool'.

Literatuurselectie

Indovina, F., F. Matassoni, M. Savino, M. Sernini, M. Torres, L. Vettoretto (1990) *Ipotesi sull'area centrale veneta. La città diffusa. Venetië: DAEST – IUAV.*

HESSAM KHORASANI ZADEH (HESSAM.KHORASANIZADEH@EHESS.FR) IS DOCTORAATSSTUDENT IN DE GESCHIEDENIS AAN HET EHESS TE PARIJS EN IN URBAN STUDIES AAN HET IUAV TE VENETIË.
(VERTALING EN REDACTIE DOOR DIETER BRUGGEMAN)